

**Felhasználó-központú
könyvtárak kialakulása
Magyarországon 1945-2014
között**

Nagy Bence Ádám

1945 utáni helyzetkép („hőskorszak kezdete”)

- Anyagi és szellemi károk
- A könyvtárakban lévő gyűjtemények egy része elpusztult, másik része pedig szétszóródott.
- Szükség van egy új szemléletre

A koalíciós kormányok elképzelése (1944-1949)

- Reformelképzelések → Szabadművelődés
- Diszkriminációtól mentes oktatás
- A lakosság olvasási vágyának növelése
- A könyvtári hálózat megszervezés

A Rákosi rendszer kultúrpolitikája (1949-1956)

- Lenin és Sztálin szemlélet szerint minden szellemi értéket fel kell használni ami a szocializmus ügyét szolgálja
- Révai József kultuszminiszter → Könyvek célja a politika kiszolgálása
- Könyvek, folyóiratok, könyvtárak szellemiségének teljes megváltoztatása

A közművelődési és a falusi könyvtárak megszervezése

- A Közművelődési könyvtári rendszer megszervezése 1946/47-ben Sebestyén Géza dolgozta ki, de csak 1950-ben kezdődik el.
- 1950 első ötéves terv → A nehézipar mellett a könyvtári hálózat fejlesztése is cél. (falusi könyvtárak)
- 1952-re több mint 3000 falusi könyvtárat nyitottak az országban.
- Gondok:
 - könyvtárak értékelésénél a statisztikákat veszik alapul.
 - Régi, könyvtárnak alkalmatlan épületekben vannak.

Olvasómozgalmak és körök a szocialista művelődés terjesztésében

- A Kommunista Párt által meghirdetett kulturális forradalom eszközei
- Cél: az olvasás irányítása, könyvek propagálása
- 1949-ben az MKP megalapítja a Magyar Könyvbarátok kultúregyesületet → Az egyesület célja az olvasást mindennapi szükségletté tenni.
- Olvasandó könyvek megvitatása (munkahelyeken)

Olvasómozgalmak típusai

- Nyilvános (Nagy Budapesti Olvasómozgalom)
- Egy adott réteget célzó → Nők és gyerekek

Olvasókörök

Azokat mozgalmakat nevezzük olvasóköröknek melyeknek célja egy-egy könyv tartalmának tanulmányozása.

Módszer:

Könyv hangos felolvasása → kollektív gondolkodás és viták elmélyítése.

Politikai kampányok adott könyvek elolvasására → kapcsolat van a termelés növekedése és a könyv elolvasása között.

204-3/1952. számú Magyar Népköztársaság minisztertanácsának határozata.

- Megteremti az állami könyvtárak egységes rendszerét
- Felszámolja az országos Könyvtári központot → Feladatait a Népkönyvtári központ és az Országos Széchényi Könyvtár között ossza szét.

1952-ben Népkönyvtári Központ → elrendeli a tömegkönyvtárak nyilvántartásba vételét és a bennük lévő könyvek leltárba vételét is.

1952-53-ban megindul a nappali tagozatos könyvtáros képzés

1954-1955

- A könyvtáros című folyóirat (napi szinten foglalkozik a könyvtárosok szakmai életével)
- Jogszabály jelenik meg a bibliográfiai munkák irányításáról, a könyvtárosok képezéséről valamint szakmai értekezletekről
- A Magyar Tudományos akadémián belül megalakul a Könyvtártudományi Főbizottság
- Politikai események hatására a könyvtárfejlesztés megreked
- Lezárul a „hőskorszak” (kiépül az állami közművelődési könyvtári hálózat)

1956-os törvény

Második ötéves terv

- A Minisztertanácsi határozat csak ideiglenesen szabályozza a könyvtárak működését. (több politika kevés szakmaiság)
- Az elmúlt négy évben megváltozott a könyvtárak belső élete

A Kádár-rendszer könyvtári intézkedései 1956-1988

- Megalakul az egységes könyvtári és könyvtárfejlesztési koncepció.
- Ahol a helyi és Országos érdekek megegyeztek ott a könyvtárak fejlődése kiegyensúlyozott volt.
- 56-os törvény nagy jelentőséggel bír a könyvtárak életében mivel a hálózatok könyvtárait szervezeti és működési szabályok megalkotására kötelezte, ez egy szakszerű könyvtári rendszert alakított ki, ami a könyvtárak fejlődését elősegítette.

A szabadpolcos rendszer bevezetése

- 1958- ban a Békéscsabai könyvtárban vezetik be először.
- *Jelentősége:* a könyvtár népszerűbb lesz mivel az olvasók szabadon válogathatnak.

III. Országos Könyvtári Konferencia

- 1970 december 15-16.
- A szakmai fórum teremtette meg a modern magyar könyvtár- és tájékoztatás alapjait.
- A konferencia a szakmai kérdésekre koncentrált PL: lépést tartottak –e a könyvtárak a társadalmi/gazdasági fejlődéssel.

Általános könyvtári helyzet 1989-ben./ rendszer váltáskor/

- A fenn álló rendszert megváltoztatták az Európában kialakult politikai, gazdasági, szociális változások
- A keleti blokk országokban új politikai struktúrák alakultak, amelyek hatással voltak a könyvtárak jövőjére.
- *1990-re a könyvtárak és dolgozóik helyzete bizonytalanná vált, ez a jelenség az egész világra jellemző volt.*

Általános könyvtári helyzet 1989-ben. / rendszerváltáskor/

- Számos kérdés merült föl a szakma képviselői és a könyvtár fentartók részéről, hogy az elektronikus információk világában, szükség van –e a könyvtárhoz hasonló intézményekre, könyvtárakra, és könyvtárosokra

Online Computer Library Center konferenciája

Téma: A közművelődési könyvtárak jövője

1. A könyvtárak sikerrel alkalmazkodnak a jövő változásaihoz.
2. A használói igények növekednek, ezért nő a könyvtárba járók létszáma is
3. A könyvtár lesz a társadalom információs központja .
4. A permanens tanulás elképzelhetetlen permanens könyvtárak nélkül.
5. A kormány és a társadalom a könyvtárak megváltozott szerepét forrásokkal támogatja.

A hazai könyvtárkép a rendszerváltáskor

- Nincs egységes könyvtári törvény

- 1. 1976. évi 15. számú törvényerejű rendelet*
- 2. 1976 (VI. 7.) végrehajtási rendelet*
- 3. 1978 (XII. 12.) KM. számú rendelet*

A fent felsorolt jogi hármasság volt hivatott arra, hogy működtesse hazánkban a könyvtárakat.

-A koordinációs központok nem működnek

Könyvtári hálózatok

- 1. Tanácsi Közművelődési Könyvtári hálózatok*
- 2. Szakszervezeti Közművelődési Könyvtári hálózatok*
- 3. Fegyveres erők, a fegyveres területek és a rendészeti szervek közművelődési könyvtári hálózata*
- 4. Iskolai könyvtári hálózatok*
- 5. Szakkönyvtári hálózatok*
- 6. Felsőoktatási könyvtári hálózatok*

Finanszírozási gondok

- Az éves költségkeretek alacsonyak
- Minden szolgáltatás ingyenes volt, ezért a könyvtárak nem jutottak külön bevételhez
- **A térítéses szolgáltatások a 1970-es évektől jelennek meg a könyvtárakban**

Fontosabb projectek

- TEMPUS felsőoktatási pályázat
- Felsőoktatási könyvtárak stratégiai fejlesztési project → tanulmány a hazai könyvtárak számítógép-hálózati ellátásáról.
- NKA (A Nemzeti Kulturális Alap 1998-ban létrehozta a könyvtári Kollégiumot.

1997. évi CXL. törvény

a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

- I. Fejezet: A nyilvános könyvtári ellátással kapcsolatos általános szabályok
- II. Fejezet: A könyvtárhasználók jogai és kötelezettségei
- III. Fejezet: A nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételei
- IV Fejezet: A nemzeti könyvtár
- V Fejezet: Tudományos és szakkönyvtári ellátás
- VI. Fejezet: Közkönyvtári ellátás: a települési és a megyei könyvtári ellátás
- VII. Fejezet: A könyvtárak fenntartása, irányítása
- VIII. Fejezet: A könyvtárak finanszírozásának és központi támogatásának alapelvei

Országos könyvtárfejlesztési stratégia 1998-2002

Első ciklus

Jövőkép Felállítása

- Az információs társadalom, a tudásalapú társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézménye: a könyvtár
 1. A könyvtárak új célkitűzései a kialakuló köztársaságot kívánja szolgálni.
 2. A könyvtár alapküldetését figyelembe véve a jövőképet megcélózva az információ áll. A hazai és külföldi információ szabad hozzáférésére a könyvtár alkalmas legyen.
 3. A kulturális és művészeti terület megismerése.
 4. Az egész életen át tartó tanulás támogatása
 5. Az oktatás minden szintjében résztvevők segítése.

MKM Rendelet (Művelődési és Közoktatási Minisztérium)

1. 1998. IX. 30. Nemzeti kulturális örökség minisztériuma
2. 1999 (IV. 28) Korm. rendelet, Nyilvános Könyvtárak vezetéséről
3. 1999. (XI. 19.) Korm. rendelet (Országos Könyvtári kuratóriumról)
4. 2000. (I. 14.) Korm. rendelet, A kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról
5. 2000. IX. 13. Korm. Rendelet Rendelet a dokumentumvásárlási hozzájárulásról.
6. 2001 (VII. 5. számú) NKÖM rendelet a könyvtári szakfelügyeletről

Országos könyvtárfejlesztési stratégia 2003-2007

Második ciklus

Stratégiai célok

1. Könyvtári pálya vonzóbbá tétele
2. Az információhoz és a dokumentumokhoz történő hozzáférés biztosításának növelése a demokrácia és az esélyegyenlőség elveinek érvényesítése érdekében a telematikai fejlesztésen, és az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer fejlesztésén keresztül.
3. Elektronikus tartalomszolgáltatás fejlesztése
4. A kistépülések érdekében a könyvtári ellátás megszervezése a hatékony szolgáltató ellátórendszer kialakításával, a szolgáltatások megvásárlásának lehetővé tételével
5. Mozgókönyvtári ellátás megkezdése azokon a helyeken ahol ez a leggazdaságosabb megoldás.
6. Irányelvek kidolgozása az egyes könyvtártípusokra vonatkozóan
7. Az EU-hoz történő csatlakozás érdekében a Minőségi szolgáltatások növelése.

Trendek/Statistikai adatok 2001-2006

	Teljes minta 2001–2006 (%)							
	Megyei, városi és városrészi könyvtárak	Községi könyvtárak	Budapesti könyvtárak	Települési könyvtárak összesen	Egyéb nyilvános könyvtárak	Egyéb nem nyilvános könyvtárak	Egyéb könyvtárak összesen	Mind összesen
NÖVEKEDÉS								
Regisztrált olvasók száma	108	87	155	108	135	173	145	119
Könyvtárhasználatok száma	105	89	98	100	148	123	144	114
Kapott könyvtárközi dokumentumok száma	298	224	287	274	127	569	210	245
A használók számára fenntartott számítógépek száma	143	193	153	166	153	86	126	147
A használók számára fenntartott internet-hozzáférések száma	153	255	195	196	168	88	133	229
Távhasználók száma	270	235	405	276	742	592	767	559
CSÖKKENÉS								
Kölcsönzött dokumentumok száma	97	69	75	86	121	92	113	90
Helyben használt dokumentumok száma	98	99	203	108	90	84	89	100

- A csökkenést mutató két adatsor a dokumentumok használatára vonatkozik.
- A kölcsönzött dokumentumok számában a felsőoktatási könyvtárak kivételével jelentős a csökkenés.
- A helyben használt dokumentumok aránya a települési könyvtárakban nem változott jelentősen, míg az egyéb – szak-, felsőoktatási – könyvtárak körében visszaesés tapasztalható. Itt már erőteljesen jelentkezik az internet digitális tartalmakat biztosító versenye.
- A távhasználatok száma éppen azoknál a könyvtáraknál nagyon magas, ahol a helyben használat erőteljesen csökkent, vagyis átalakulóban van a használói szokásrendszer
- A felsőoktatási és szakkönyvtárak használói körében egyre nagyobb szerepet kap a könyvtári szolgáltatások internetes használata.
- Szinte valamennyi könyvtárhasználati területen (kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás, tájékoztatás) erőteljesen kell – a **hagyományos szolgáltatások biztosítása** mellett – az **internetes szolgáltatásokat bővíteni, sőt új szemlélettel, közösségi szolgáltatások** beindításával **új kapcsolatrendszer**et kell kialakítani a jövő olvasóival.

Regisztrált olvasók száma 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Megyei, városi és városrészi könyvtárak	786 012	819 916	837 133	826 030	828 710	847 213
Községi könyvtárak	410 128	410 318	431 906	406 313	382 096	356 972
Budapesti könyvtárak	189 545	192 688	213 737	215 903	238 253	293 437
Egyéb nyilvános könyvtárak	420 898	438 504	424 660	463 845	542 310	568 728
Egyéb nem nyilvános könyvtárak	148 781	146 129	178 338	158 254	149 491	256 989

- A regisztrált olvasók száma a községi könyvtárak kivételével minden könyvtártípusban nőtt az elmúlt hat évben.
- A budapesti növekedés jó példa arra, hogy a megújult környezet, a vonzó infrastruktúra milyen pozitív hatást gyakorol a beiratkozott olvasók számának alakulására.
- Az egyéb nyilvános könyvtárak elsősorban a felsőoktatási könyvtárakat jelentik: a hallgatói létszám erőteljes emelkedése az olvasók számának növekedésben is megmutatkozik.

Könyvtárhasználatok száma, 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Megyei, városi és városrészi könyvtárak	10 916 120	11 595 023	11 815 917	11 518 736	11 363 210	11 408 642
Községi könyvtárak	4 196 607	4 271 122	4 263 583	3 992 734	3 970 614	3 726 696
Budapesti könyvtárak	2 847 545	3 433 156	3 234 602	3 165 954	3 047 627	2 790 950
Egyéb nyilvános könyvtárak	7 082 517	10 434 113	6 556 642	6 745 215	7 302 484	10 491 333
Egyéb nem nyilvános könyvtárak	1 600 265	1 489 812	2 006 741	1 796 351	1 657 996	1 975 988

- ahol nőtt a regisztrált olvasók száma, ott a könyvtárhasználatok száma is nőtt; ahol viszont a beíratkozottak száma csökkent (a községi könyvtárakban és általában a gyerekolvasók körében), ott a könyvtárhasználatok száma is kevesebb. Összességében a könyvtárhasználat intenzitása nagyon kis mértékben változott. Az egyetlen valóban szignifikáns változást a felsőoktatási könyvtárak mutatják, esetükben nőtt a könyvtárhasználatok aránya is.

Helyben használt dokumentumok száma, 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Megyei, városi és városrészi könyvtárak	11 720 544	10 295 181	11 374 068	12 082 099	12 099 088	11 502 799
Községi könyvtárak	1 856 570	1 962 276	2 042 082	1 836 585	1 703 413	1 842 622
Budapesti könyvtárak	1 376 190	2 984 008	3 069 581	2 582 027	2 653 721	2 796 780
Egyéb nyilvános könyvtárak	9 223 215	10 240 419	9 513 159	9 596 149	9 694 872	8 299 054
Egyéb nem nyilvános könyvtárak	2 549 130	2 282 852	2 870 734	2 659 325	2 421 419	2 153 621

- A kölcsönzési kedv csökkenése mellett a helyben használat intenzitása sem növekedett. Csak a budapesti közkönyvtárakban nőtt erőteljesen a helyben használt dokumentumok száma az utóbbi évek könyvtári rekonstrukciós programjának köszönhetően. A helyben használat és a kölcsönzések számának csökkenése felhívja a figyelmet arra, hogy – bár a használók és a látogatások száma továbbra sem csökken – a hagyományos dokumentumok használata fokozatosan háttérbe szorul. Az internet és a digitális dokumentumok megjelenése máris háttérbe szorítja a könyvtárak hagyományos kölcsönző szerepét, a jövőben tehát a differenciált és értéknövelt szolgáltatások, a távhasználat iránt lesz nagyobb a felhasználói igény.

Távhasználók száma, 2003-2006

	2003	2004	2005	2006
Megyei, városi és városrészi könyvtárak	2 185 605	2 617 774	2 998 022	5 904 176
Községi könyvtárak	116 059	131 823	133 420	272 916
Budapesti könyvtárak	357 438	458 696	825 417	1 446 892
Egyéb nyilvános könyvtárak	4 050 750	6 538 523	19 658 746	30 051 674
Egyéb nem nyilvános könyvtárak	249 734	535 018	468 172	1 479 653

- A távhasználat valamennyi könyvtártípusnál jelentősen emelkedett annak ellenére, hogy a könyvtárak 47 százaléka nem rendelkezik internettel.
- Az internetes könyvtári szolgáltatások elmúlt évek alatt tapasztalt jelentős emelkedése előrevetíti, hogy erre az új stratégiai ciklusban is kiemelt figyelmet kell fordítani. A fejlesztések elmaradása a könyvtárakat egyre inkább a perifériára szorítaná.

Könyvtárközi kölcsönzések száma, 2001-2006

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Megyei, városi és városrészi könyvtárak	22 286	27 084	34 742	44 370	49 070	66 353
Községi könyvtárak	10 830	12 423	16 238	19 161	22 282	24 261
Budapesti könyvtárak	218	296	698	752	608	625
Egyéb nyilvános könyvtárak	22 159	24 142	19 717	21 534	18 781	28 217
Egyéb nem nyilvános könyvtárak	5 140	3 847	5 728	5 497	5 876	29 224

- A könyvtárközi kölcsönzés területe töretlenül sikeres. A más könyvtáraktól kapott dokumentumok esetében a települési könyvtárak mindegyike legalább duplájára növelte a teljesítményét. Az egyéb nyilvános könyvtárak ugyan visszaesést mutatnak, ezek azonban inkább küldő könyvtárak a rendszerben.
- A könyvtárközi szolgáltatás szerepe továbbra is megmarad, formája azonban várhatóan átalakul: az eredeti dokumentumok hagyományos szolgáltatása háttérbe szorul az elektronikus dokumentumküldő szolgáltatások mellett.

Országos könyvtárfejlesztési stratégia 2008-2013

Portál program- Harmadik stratégia ciklus

- Az új könyvtári stratégia a külföldi és hazai trendek, továbbá a használói igények figyelembe vételével lett kialakítják.
- Az új könyvtári stratégiát a helyzetkép alapján a kulturális kormányzat politikája, a hazai és külföldi fejlődési irányok, valamint a használói igények adta keretben fogalmazzuk meg.

Hosszútávú jövőkép

- A könyvtári rendszer egésze alkalmas a nyilvánosságra hozott információknak, felhalmozott tudásnak, valamint műveltségnek a mindenki számára a lakóhelytől és településtípustól független, egyenlő esélyű hozzáférhetővé tételére, elősegítve ezzel a különböző területek versenyképességét, növelve az esélyegyenlőséget, és segítve a leszakadó térségek és csoportok felzárkózását.

A program célja

A könyvtár

1. közvetítsen minden nyilvánosságra került információt és adatot, kiemelten biztosítson hozzáférést a nemzeti kultúra dokumentumaihoz – határokon innen és túl (figyelembe véve a határon túli magyarság felhasználói igényeit is);
2. a használóközpontúság szellemében a könyvtári épülettől és a nyitvatartási időtől függetlenül biztosítson hozzáférést ezen információkhoz és adatokhoz, valamint a könyvtári szolgáltatások jelentős részéhez;
3. új módszerekkel és programokkal járuljon hozzá az olvasáskultúra fejlesztéséhez;
4. közösségi szolgáltatásaival és a felnőttképzés támogatásával segítse elő az életminőség javítását, a foglalkoztatottság és az egyének versenyképességének növelését;
5. törekedjen a könyvtárhasználat népszerűsítésére, kiemelt figyelmet fordítson az új könyvtárhasználók támogatására.

1.Cél bővebben

1. Együttműködés (hazai, külföldi szervezetek, intézmények)
2. Hagyományos és elektronikus dokumentumok bibliográfiai feltárásának teljessé tétele. Hazai és nemzetközi adatbázisok beszerzése.
3. Kutatás és fejlesztés minőségi információval való ellátása. A tudományterületek színvonalának emelése.
4. Regionális központok kialakítása (határon túli intézmények bevonás)
5. MOKKA és ODR egységes felületen történő hozzáférése
6. Digitalizálás, on-line elérhetővé tétele

2. Cél

1. Az IKT (információs és kommunikációs technológiák) infrastruktúra kiterjesztése és megerősítése a közszolgáltatást nyújtó könyvtárakban és könyvtári szolgáltató helyeken
2. A webalapú szolgáltatások kiterjesztése, értéknövelt szolgáltatások kialakítása.
3. Új technológiák bevonása a magasabb szintű szolgáltatások közvetítésére: könyvtár 2.0, blogok, elektronikus hírlevelek, RSS, keresőmotorok, személyre szabott keresőszoftverek, ingyenes és nyílt forráskódú szoftverek és alkalmazások stb.
4. Az elektronikus szolgáltatások kialakítása, megerősítése a kistérségi, mozgókönyvtári szolgáltatások területén.
5. Elektronikusan elérhető 24 órás szolgáltató könyvtárak kialakítása a felhasználók elvárásainak rendszeres mérésével, a szolgáltatások fejlesztésével és értékelésével.

3. Cél

1. Új gyűjteményfejlesztési stratégia a városi és megyei könyvtárak számára
2. Iskolai könyvtárak korszerűsítése
3. Az iskolai könyvtárak szolgáltató szerepének növelése
4. Többéves olvasási akció kidolgozása és meghonosítása a szülők és a kisgyermekek olvasási kultúrájának fejlesztésére és megerősítésére: “Születéstől az első könyvemig”.
5. Korai olvasásfejlesztési programok kidolgozása, olvasásfejlesztő tanácsadó szolgálatok kialakítása, a legkisebbek számára csoportos, családi könyvtári látogatások megszervezése.

4. Cél

- Partnerség a közgyűjteményekkel, civil szférával
- A távoktatási és e-tananyagok, e-felnőttképzési anyagok országos, közös hasznosítása;
- A könyvtárak bekapcsolódása a helyi, kistérségi, regionális kulturális életbe, a kulturális turizmusba mind információszolgáltatóként, mind értékmegőrzőként és értékközvetítőként.
- A felhasználók rendszeres, kompetencia-alapú és moduláris képzése az életen át tartó tanulás folyamatában, a digitális írástudás széleskörű oktatása.

2014

- Nincsen országos stratégiai program
- A nagyobb könyvtárak részéről vannak próbálkozások

Köszönöm a figyelmet!